

ВСТУП

Сучасний розвиток ринкових механізмів обумовлює необхідність трансформації всіх складових системи оподаткування. З'являються нові види податків, удосконалюються методи їх розрахунку та сплати, уточнюються повноваження органів державної влади різних рівнів і їх компетенції. У цьому контексті особливої актуальності набуває формування ефективного механізму адміністрування податків і податкових платежів, який би відповідав потребам соціально-економічного розвитку держави, сприяв усуненню структурних диспропорцій в економіці, забезпечував зниження податкового навантаження та спрощення процедур оподаткування, стимулював активність суб'єктів господарювання, створював умови для залучення національних та іноземних інвестицій, а також сприяв підвищенню рівня добробуту населення.

Податкова діяльність контролюючих органів полягає у здійсненні державного нагляду за виконанням платниками податків своїх зобов'язань щодо повного і своєчасного перерахування податкових платежів до відповідних бюджетів та фондів. Однак не завжди обсяги надходжень відповідають запланованим показникам, і було б помилковим пояснювати це виключно правопорушеннями або невиконанням платниками своїх обов'язків.

Метою магістерської роботи є закріплення теоретичних знань, отриманих у процесі навчання, формування професійних навичок прийняття самостійних рішень у конкретних виробничих умовах, а також оволодіння сучасними методами, формами організації та інструментами праці у сфері майбутньої спеціальності. Основні завдання дослідження полягають у наступному:

1. Визначення концептуальних засад управління процесом адміністрування податків.
2. Аналіз зарубіжного досвіду організації адміністрування податків.

3. Дослідження механізмів здійснення адміністрування податків з боку держави.

4. Проведення аналізу податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів на прикладі Лівобережної ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві.

5. Розробка напрямів удосконалення процесу адміністрування податків у Лівобережній ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві.

6. Оцінка ефективності запропонованих заходів щодо оптимізації адміністрування податків у зазначеному органі.

Методологічну основу дослідження становлять методи групування, порівняння, аналізу та синтезу, а також математичні розрахунки.

Об'єктом дослідження є діяльність Лівобережної ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві в частині адміністрування податків. Предметом роботи виступає управління процесом адміністрування податків у межах зазначеного органу.

Інформаційне забезпечення дослідження ґрунтується на положеннях Податкового та Митного кодексів України, інших нормативно-правових актів, а також науковій і періодичній літературі з тематики роботи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ

1.1. Принципи адміністрування податків

Проблематика визначення принципів оподаткування належить до фундаментальних питань економічної теорії. Ще класик економічної науки А. Сміт сформулював основні положення податкових принципів [18, с. 76–81]. Відтоді було запропоновано значну кількість різноманітних принципів та підходів до їх наукового обґрунтування [81, с. 61–201; 87, с. 55–107].

Висока увага до цієї проблеми пояснюється її прикладним значенням. Логічно припустити, що дотримання науково обґрунтованих принципів оподаткування сприяє оптимальному вибору податків та їх ефективному застосуванню. Очевидно, що в Україні ситуація далека від ідеальної. Наприклад, за критерієм зручності сплати податків («who makes paying taxes easy – and who does not») експерти Світового банку відносять Україну до числа країн із найнижчими показниками [89; 97; 102, с. 520–527].

Якби податкова система України ґрунтувалася на чітко сформульованих і науково обґрунтованих принципах, подібних проблем можна було б уникнути. Враховуючи тему дослідження, слід зазначити, що принципи адміністрування податків доцільно розглядати як похідні від принципів оподаткування, оскільки вони стосуються одного об'єкта – податків. Тому необхідно уточнити, що сучасна податкова наука розуміє під принципами оподаткування.

Загалом принципи оподаткування визначаються як встановлені вимоги (керівні правила, максими), яким повинні відповідати податки. Це передбачає наявність наукових припущень про позитивні наслідки їх дотримання та негативні наслідки ігнорування. Інакше встановлення таких вимог втрачає сенс. Простого пояснення явищ або їх розуміння недостатньо [8, с. 27–35].

Існує й інший підхід, за яким принципи оподаткування розглядаються як імперативи, що мають виконуватися через авторитет джерела їх встановлення або конвенцію учасників процесу, подібно до релігійних заповідей. Такий підхід має певні підстави, адже навіть недосконала норма краща за анархію. Проте в межах даного дослідження він не розглядається [18, с. 76–81].

Отже, завдання полягає у розробці та апробації методології формування принципів оподаткування, яка забезпечить передбачувані наслідки для економіки та практики адміністрування податків. Виходячи з наведених міркувань, можна сформулювати чотири ключові положення для обґрунтування принципів оподаткування:

1. **Наукова основа:** кожен принцип оподаткування має ґрунтуватися на теоретичному судженні, що відображає гіпотезу про взаємозв'язок економічних явищ.

2. **Емпірична перевірка:** теоретичне судження повинно підтверджуватися результатами спостережень. З огляду на практичну спрямованість принципів, перевірка має відповідати критерію міжсуб'єктної відтворюваності, тобто бути стабільною та незалежною від виконавця.

3. **Визначення сфери застосування:** необхідно чітко окреслити умови та обставини, у яких діє відповідний принцип.

4. **Оцінка наслідків:** слід визначити суб'єкта оцінювання та критерії, за якими аналізуються позитивні чи негативні наслідки стягнення податку.

Принципи оподаткування встановлюють вимоги до податків як до специфічного економічного явища, наприклад, справедливості, нейтральності, прогресивності тощо. Щодо податкової системи, то вона розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів. Відповідно, принципи податкової системи – це не лише вимоги до окремих податків, а й правила формування цілісної структури, що включає податки, платників, механізми адміністрування тощо. Властивості системи не зводяться до суми

характеристик її компонентів. Тому офіційне визначення податкової системи як простої сукупності податків і зборів до бюджетів та державних фондів не відповідає науковому розумінню системності [22, с. 68–73].

Останнім часом термін «адміністрування податків» набуває значної популярності та стає загальновживаним у фінансовій літературі, а також у публічних виступах політичних діячів і представників органів влади різних рівнів. Він широко застосовується у практиці оподаткування, хоча нерідко трактується суперечливо, а його чітке визначення у наукових джерелах відсутнє. Ефективна реалізація практичних заходів у цій сфері потребує ґрунтовного наукового обґрунтування, починаючи з уточнення самого поняття та процесів, що йому підпорядковуються.

В Указі Президента України від 3 вересня 2023 р. № 816 зазначено, що рівень податкового навантаження на суб'єктів господарювання в Україні залишається одним із найвищих у світі. Це, у свою чергу, зумовлює низький рейтинг держави за показником ефективності системи оподаткування — 174-те місце серед 175 країн. Основними проблемами визначено надмірну кількість податків і зборів, регулювання яких здійснюється значною кількістю законодавчих актів, відсутність системності та передбачуваності змін у податковому законодавстві, а також недосконалість механізмів адміністрування податків. Такі недоліки призводять до надмірного навантаження на бізнес та значних витрат часу і ресурсів на підготовку податкової звітності.

Важливість удосконалення системи податкового адміністрування підтверджується тим, що у програмі діяльності Уряду серед ключових напрямів податкової реформи визначено модернізацію механізмів адміністрування податків і зборів [43, с. 98–103]. Проте на законодавчому рівні офіційне визначення терміна «адміністрування податків» досі відсутнє. Навіть у Податковому кодексі України [2] не наведено його тлумачення. Єдиним нормативним документом, що регламентує адміністрування податків у комплексі, а не за окремими видами, є Регламент адміністрування податків,

зборів (обов'язкових платежів) [70]. Така ситуація пояснюється відсутністю концептуальної та методологічної бази у сфері податкового адміністрування, що підтверджується постійними дискусіями щодо його теоретичної сутності, сфери застосування, суб'єктів управління та механізмів реалізації.

Вивчення генезису категорії «адміністрування податків» у фінансовій науці дозволяє осмислити історичний досвід світової та вітчизняної практики, що сприятиме підвищенню результативності дослідження. Сам термін «адміністрування» рідко використовується у національній науково-правовій літературі [63, с. 40–43]. Він походить від латинського слова, що означає «керівництво», «управління». Хоча поняття «адміністрація» (як орган управління) та «адміністративний» (як управлінський інститут) широко застосовуються у правових науках, похідний іменник «адміністрування» залишається рідкісним і неоднозначним у науковому дискурсі [72, с. 38–45].

Існують різні підходи до визначення сутності адміністрування. Згідно з «Економічною енциклопедією» [29, с. 515], адміністрування — це управлінська діяльність керівників і органів управління, що реалізується переважно через накази та розпорядження, характерні для командно-адміністративної системи. Вважається, що українське слово «управління» повністю відповідає значенню терміна «адміністрування», тому запозичення іншомовного слова не є необхідним. Проте у науковій та практичній площині активно використовується термін «податкове адміністрування». Якщо виходити з того, що «адміністрування» означає «управління», то «податкове адміністрування» слід розуміти як «управління у сфері оподаткування» [83, с. 235].

У сучасній фінансовій літературі, а також у публічних виступах політичних діячів і представників органів влади різних рівнів термін «адміністрування податків» набуває дедалі більшої популярності та стає загальновживаним. Він широко застосовується у практиці оподаткування, хоча нерідко трактується суперечливо, а його чітке визначення у наукових джерелах відсутнє. Ефективна реалізація практичних заходів у цій сфері

потребує ґрунтовного наукового обґрунтування, починаючи з уточнення самого поняття та процесів, що йому підпорядковуються.

В Указі Президента України від 3 вересня 2023 р. № 816 наголошується, що рівень податкового навантаження на суб'єктів господарювання в Україні залишається одним із найвищих у світі. Це, у свою чергу, зумовлює низький рейтинг держави за показником ефективності системи оподаткування — 174-те місце серед 175 країн. Основними проблемами визначено надмірну кількість податків і зборів, регулювання яких здійснюється значною кількістю законодавчих актів, відсутність системності та передбачуваності змін у податковому законодавстві, а також недосконалість механізмів адміністрування податків. Такі недоліки призводять до надмірного навантаження на бізнес та значних витрат часу і ресурсів на підготовку податкової звітності.

Важливість удосконалення системи податкового адміністрування підтверджується тим, що у програмі діяльності Уряду серед ключових напрямів податкової реформи визначено модернізацію механізмів адміністрування податків і зборів [43, с. 98–103]. Проте на законодавчому рівні офіційне визначення терміна «адміністрування податків» досі відсутнє. Навіть у Податковому кодексі України [2] не наведено його тлумачення. Єдиним нормативним документом, що регламентує адміністрування податків у комплексі, а не за окремими видами, є Регламент адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів) [70]. Така ситуація пояснюється відсутністю концептуальної та методологічної бази у сфері податкового адміністрування, що підтверджується постійними дискусіями щодо його теоретичної сутності, сфери застосування, суб'єктів управління та механізмів реалізації.

Вивчення генезису категорії «адміністрування податків» у фінансовій науці дозволяє осмислити історичний досвід світової та вітчизняної практики, що сприятиме підвищенню результативності дослідження. Сам термін «адміністрування» рідко використовується у національній науково-правовій літературі [63, с. 40–43]. Він походить від латинського слова, що

означає «керівництво», «управління». Хоча поняття «адміністрація» (як орган управління) та «адміністративний» (як управлінський інститут) широко застосовуються у правових науках, похідний іменник «адміністрування» залишається рідкісним і неоднозначним у науковому дискурсі [72, с. 38–45].

Існують різні підходи до визначення сутності адміністрування. Згідно з «Економічною енциклопедією» [29, с. 515], адміністрування — це управлінська діяльність керівників і органів управління, що реалізується переважно через накази та розпорядження, характерні для командно-адміністративної системи. Вважається, що українське слово «управління» повністю відповідає значенню терміна «адміністрування», тому запозичення іншомовного слова не є необхідним. Проте у науковій та практичній площині активно використовується термін «податкове адміністрування». Якщо виходити з того, що «адміністрування» означає «управління», то «податкове адміністрування» слід розуміти як «управління у сфері оподаткування» [83, с. 235].

У спеціальній літературі термін «адміністрування податків» іноді тлумачиться у вузькому значенні як сукупність адміністративних дій, що здійснюються контролюючими органами з метою забезпечення справляння податків і зборів [62, с. 42]. Такий підхід обмежує розуміння процесу лише діяльністю однієї групи суб'єктів податкового права, що є некоректним з огляду на необхідність дотримання балансу інтересів усіх учасників податкових відносин.

У межах адміністрування податків реалізуються такі функції [4, с. 126; 64, с. 41]: постановка платників на облік, декларування податкових зобов'язань, визначення сум податкових зобов'язань контролюючими органами, зміна строків їх виконання, повернення надміру сплачених сум, стягнення несплачених податків, застосування заходів забезпечення (податкова застава, порука, адміністративний арешт активів), а також порядок оскарження рішень.

Принципи адміністрування повинні ґрунтуватися на об'єктивних, стабільно повторюваних взаємозв'язках між економічними явищами. Лише за цієї умови можна очікувати передбачуваних результатів їх застосування. Для цього необхідна спеціальна методологія, вихідним положенням якої є аксіоми щодо норм поведінки людини.

Обґрунтування принципів адміністрування не може обмежуватися лише консенсусом наукової спільноти щодо певних теоретичних положень. Потрібні емпіричні дослідження, що забезпечують узгодження теорії з реальними економічними процесами. При цьому слід наголосити, що навіть багаторазове емпіричне підтвердження певної гіпотези не є абсолютним доказом її істинності, а лише аргументом при виборі між конкуруючими теоретичними судженнями.

1.2 Концептуальні основи управління процесом адміністрування податків

На сучасному етапі особливої актуальності набувають питання розробки механізмів впливу оподаткування на оптимальний розподіл і перерозподіл доходів, підтримку конкурентного середовища, розвиток фінансових ринків, а також формування ціни та цінності державних послуг. Гостро постає проблема запобігання подвійного оподаткування, організації міжнародного співробітництва та протидії податковим правопорушенням. Серед інших важливих аспектів слід виділити підвищення ефективності податкового адміністрування, що розглядається науковцями у контексті загальної проблеми забезпечення збалансованості державних фінансів.

Управління процесом адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів залишається однією з найактуальніших проблем не лише у сфері оподаткування, а й у системі соціального управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання загалом. Її складність

зумовлена недостатнім рівнем наукової розробленості, що визначає актуальність обраної теми дослідження.

Ключовими заходами у цьому напрямі є вдосконалення процесів адміністрування податків, запровадження єдиних і справедливих підходів до оподаткування всіх платників. Однією з основних проблем управління податковими процесами залишається надмірна централізація (за формальної децентралізації) та переважно фіскальна спрямованість системи. Необхідним є створення принципово нової моделі державного управління та регулювання, що має супроводжуватися комплексним адмініструванням податкового процесу. Податкове адміністрування слід розглядати як систему взаємопов'язаних управлінських заходів, спрямованих на організацію податкового процесу, де взаємовідносини між державою та платниками набувають не лише фіскального, а й економічного та партнерського характеру. В умовах інноваційного розвитку економіки особливої ваги набуває подальше теоретико-методичне опрацювання проблем управління процесом адміністрування податків.

Серед українських науковців, які досліджували питання податкового адміністрування, слід відзначити В. Андрущенка, І. Вакулича, Ю. Іванова, Г. Ісаншину, А. Крисоватого, М. Мурашка, В. Мельника та інших [6; 16; 43; 47; 55; 64]. Однак на сьогодні в Україні бракує комплексних досліджень, що зосереджувалися б на актуальних проблемах податкового адміністрування, підвищенні його результативності та ефективності.

Адміністрування податків і зборів є однією з ключових ознак державності та необхідною умовою її функціонування. Термін «адміністрування» (від англ. *administration*) означає управління, організацію, виконання, здійснення та контроль; у широкому розумінні — це організаційно-розпорядча діяльність керівних органів, що реалізується через накази та розпорядження [62, с. 42–50].

Адміністрування процесів оподаткування об'єднує комплекс заходів, спрямованих на забезпечення виконання вимог законодавчих і нормативно-

правових актів, що регулюють податкові відносини [67, с. 68–73]. Основною метою адміністрування є забезпечення погашення податкових зобов'язань платників шляхом оптимального втручання у їх господарську діяльність через застосування передбачених законодавством механізмів і процедур. Відповідно до цієї мети об'єктом адміністрування виступає процес узгодження та погашення податкових зобов'язань платників [72, с. 38–45].

Існують різні види адміністрування у фінансовій та економічній сферах. На відміну від них податкове адміністрування являє собою комплекс правових, економічних і фінансових заходів держави, спрямованих на формування системи оподаткування, забезпечення своєчасної та повної сплати податків і зборів з метою задоволення фінансових потреб суспільства та стимулювання економічного розвитку шляхом перерозподілу ресурсів.

Таким чином, податкове адміністрування слід розуміти як сукупність принципів, норм, методів, засобів і дій, за допомогою яких контролюючі органи здійснюють управлінську діяльність у податковій сфері. Ця діяльність спрямована на контроль за дотриманням податкового законодавства, правильністю нарахування, повнотою та своєчасністю сплати податків і зборів до відповідних бюджетів, а також на притягнення до відповідальності за податкові правопорушення.

Метод податкового адміністрування визначається як сукупність універсальних і спеціальних способів та прийомів, що застосовуються органами влади для реалізації податкової політики держави [25, с. 68–73]. Основними методами є податкове планування, податкове регулювання та податковий контроль. На практиці ці методи не мають чітких меж і часто взаємопов'язані. Кожен із них має власні форми та прийоми реалізації, спрямовані на досягнення конкретних завдань. Загальною метою податкового адміністрування є забезпечення планових надходжень до бюджетної системи шляхом оптимального поєднання методів регулювання та контролю.

Г. Ісаншина визначає такі ключові елементи системи податкового адміністрування [47, с. 24–27]:

- **Організація податкових відносин** – законодавче регулювання податкової системи, визначення правових засад формування та реалізації податкової політики, організація загального управління у сфері оподаткування, розробка проектів нормативних змін.
- **Прогнозування та планування податкових надходжень** – визначення обсягів майбутніх доходів бюджету та їх структури.
- **Адміністративне регулювання податкових відносин** – ведення обліку платників, надання відстрочок і розстрочок платежів, застосування штрафних санкцій, встановлення податкових компромісів, розгляд скарг платників.
- **Консультативна діяльність** – масово-роз'яснювальна робота, надання індивідуальних консультацій, тлумачення норм податкового законодавства.
- **Податковий контроль** – перевірка дотримання податкового законодавства, використання методів непрямого контролю, розробка заходів протидії ухиленню та уникненню оподаткування, профілактика правопорушень.
- **Адміністрування податкового боргу** – облік заборгованості, застосування заходів її стягнення (арешт майна, вилучення готівки боржника), а також кримінальне переслідування.
- **Упровадження сучасних технологій** – інформатизація процесів адміністрування, використання ризик-орієнтованих методик, спрощення обліку та звітності, уніфікація процедур оподаткування, впровадження електронного звітування.

На сучасному етапі до основних проблем реалізації податкового адміністрування належать [45, с. 168–173]:

1. **Нерівномірний розподіл робочого навантаження на персонал податкових органів.** Щороку зростає кількість перевірок та платників, що

стають на облік, що призводить до перевантаження працівників і зниження ефективності адміністрування.

Можливі шляхи вирішення: розширення штату податкових органів; залучення сторонніх організацій для поширення інформації та допомоги у заповненні електронних баз; перерозподіл окремих функцій між державними органами, зокрема передача адміністрування страхових внесків до Пенсійного фонду [64, с. 39–43].

2. Масове використання схем мінімізації оподаткування та значні обсяги тіньової економіки. Незважаючи на багаторічні зусилля, проблема незаконної податкової оптимізації залишається актуальною. Частка тіньового сектору в регіонах коливається в межах 20–50 % валового регіонального продукту залежно від структури економіки. Стрімкий розвиток ринкових відносин потребує створення ефективної системи податкового адміністрування, здатної протидіяти тіньовій економіці, корупції та податковим правопорушенням, забезпечуючи при цьому результативне виконання функцій податків.

Однією з ключових проблем податкового адміністрування в Україні є низька ефективність нормативно-правового регулювання оподаткування [45, с. 168–173]. Законодавче забезпечення податкової політики залишається складним і громіздким. Податковий кодекс України відзначається значним обсягом і складністю застосування, що істотно ускладнює і без того заплутані процеси обчислення та сплати податків і зборів. Для вирішення зазначених проблем необхідно підвищити професійний рівень працівників податкових органів, які беруть участь у розробці та адаптації процедур адміністрування.

З боку податкових органів у процесі адміністрування доцільно реалізувати такі заходи [68, с. 94–102]:

- концентрація облікових, розрахункових і контрольних функцій у найбільших центрах обробки даних;

- запровадження єдиного каналу розрахунків для всіх основних видів податків;
- акцент на використанні «доброзичливих» методів роботи з платниками (постійні консультації, досудове врегулювання спорів);
- модернізація діяльності податкових органів;
- підвищення якості довгострокового та короткострокового прогнозування і планування оподаткування;
- удосконалення системи податкового управління;
- розвиток інформаційних технологій у податковій сфері та інтеграція спільних інформаційних систем;
- оптимізація організаційної структури апарату податкових органів;
- уніфікація міжнародних угод щодо уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухиленню від сплати податків на доходи і капітал;
- створення бази даних податкових ризиків;
- розробка регламенту податкових дій та взаємодії з платниками;
- впровадження системи досудового розгляду податкових спорів;
- розробка програми податкової безпеки, регламентів та інструкцій, податкових паспортів регіонів;
- моделювання системи оподаткування на всіх етапах її життєвого циклу.

З боку платників податків у процесі адміністрування необхідно [68, с. 94–102]:

- створити справедливую систему оподаткування;
- оцінювати ефективність податкової системи не за витратами на стягнення податків, а за приростом економіки та покращенням якості життя платників;
- затвердити порядок процедур і напрямів удосконалення податкового контролю;

- забезпечити прозорість і зворотність державних витрат, розширити форми громадського контролю;
- розвивати партнерські відносини між платниками та державою;
- встановити рівні заходи відповідальності за однакові за характером правопорушення;
- гарантувати підтримку підприємницької діяльності, що забезпечує суспільно необхідні послуги;
- здійснювати захист податкової інформації;
- регламентувати податкові дії та взаємодію з платниками;
- дотримуватися прав та обов'язків платників податків;
- забезпечити механізми хеджування податкових ризиків.

Якість податкового адміністрування безпосередньо впливає на характер взаємовідносин між платниками та контролюючими органами. Для формування партнерських відносин необхідно розробити та законодавчо закріпити процедури узгодження спірних або не врегульованих положень. Податкові служби, з одного боку, повинні забезпечувати максимізацію бюджетних надходжень, а з іншого — уникати надмірного втручання у господарську діяльність і не створювати перешкод для бізнесу. Податкове адміністрування має бути спрямоване на досягнення максимального ефекту для бюджетної системи при мінімальних витратах, забезпечуючи оптимальне поєднання методів податкового регулювання та контролю [16, с. 54–59].

За умов нестійкої економічної ситуації та невизначеності політичного середовища особливого значення набуває розробка стратегії податкового адміністрування. Зміна політичного керівництва не повинна суттєво впливати на ефективність і безперервність функціонування податкових органів держави. Стратегія адміністрування має враховувати реальний стан економіки та політичної системи, а також перспективи розвитку національного ринку, процеси глобалізації та можливі ризики.

Завдання податкових органів трансформуються в умовах переходу до ринкових відносин і функціонування бізнесу на засадах економічної свободи.

Рахункова палата та її територіальні підрозділи повинні поступово перетворюватися не лише на органи контролю за виконанням податкових бюджетів, а й на державні аналітично-дослідницькі центри. Виконання інформаційно-аналітичних функцій, що стає можливим завдяки комп'ютеризації інформаційних потоків, дозволить суттєво посилити регулюючу роль оподаткування. Таким чином, поняття «податкове адміністрування» застосовується до системи державного управління оподаткуванням, яка забезпечує координацію та вдосконалення всіх аспектів податкової діяльності [64, с. 39–43].

Послідовне усунення зазначених проблем і розвиток законодавчої бази оподаткування сприятимуть підвищенню динамізму податкового управління та наданню йому правового характеру. Закони, що регламентують економічні відносини, повинні бути оприлюднені та доступні для всіх, а їх поглиблене вивчення і тлумачення — сприяти демократизації управління. Зростання правової грамотності громадян неминуче призведе до реформування застарілих структур і методів управління.

Отже, адміністрування слід розглядати передусім як процес управління або форму управлінської діяльності. Його зміст охоплює засоби, способи та методи, що застосовуються у процесі управління певною сферою діяльності, зокрема оподаткуванням, для досягнення визначених цілей. Серед чинників системи адміністрування податків, які впливають на ефективність податкової системи, своєчасність і повноту надходжень до бюджету, слід виділити: врегульованість взаємовідносин із платниками, якість масово-роз'яснювальної роботи, обґрунтованість методики адміністрування податкових зобов'язань, оптимальність організаційної структури податкових органів тощо. Від адекватності системи адміністрування економічним реаліям залежить здатність держави забезпечувати контроль за дотриманням податкового законодавства, регулювати економічні процеси та приймати ефективні управлінські рішення у сфері оподаткування.

1.3. Зарубіжний досвід управління адмініструванням податків

На сьогодні в Україні функціонує податкова система, яка за структурою та складом наближена до систем оподаткування розвинених європейських держав. Законодавчі акти з питань оподаткування розроблені з урахуванням норм європейського податкового права, а також положень податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Водночас механізми адміністрування податків в Україні мають певні відмінності від практики країн Європейського Союзу [86, с. 63].

1. Пріоритети роботи податкових органів. У країнах ЄС основна увага приділяється роботі з неплательниками — особами, які перебувають на обліку, але не подають звітність або припинили сплату податків, а також суб'єктами, що здійснюють господарську діяльність без реєстрації у податкових органах. В Україні, на жаль, робота з такими категоріями платників залишається недостатньо ефективною, а діяльність податкових органів здебільшого зосереджена на обслуговуванні тих платників, які добровільно зареєструвалися [8, с. 27–35].

2. Система обліку платників. У більшості країн ОЕСР платник податків перебуває на обліку в єдиній податковій службі, а не в окремому виконавчому органі. Такий підхід забезпечує значні переваги: можливість подання звітності, отримання консультацій та документів у будь-якому підрозділі служби, а також дистанційно — телефоном або онлайн у режимі реального часу. Це підвищує якість обслуговування та ефективність контролю [31, с. 127–130]. В Україні обслуговування платників здійснюється виключно за місцем їх реєстрації.

3. Єдиний державний інформаційний ресурс. У багатьох країнах створено централізовані бази даних щодо громадян, нерезидентів, платників податків та об'єктів оподаткування з доступом для органів влади, прокуратури, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та інших уповноважених суб'єктів. Це забезпечує оперативність отримання

достовірної інформації та зменшує адміністративні витрати для громадян [49, с. 121]. В Україні лише формуються технічні можливості для інтеграції інформаційних систем державних органів.

4. Автоматичне присвоєння реєстраційного номера. У Швеції кожна особа отримує цивільний реєстраційний номер від народження або імміграції, що усуває необхідність додаткового звернення до податкових органів [60, с. 37–40]. В Україні питання автоматичного присвоєння реєстраційного номера платника податків на основі даних Мін'юсту залишається неврегульованим.

5. Визначення ризикових платників ПДВ. У багатьох європейських країнах під час реєстрації платників ПДВ застосовуються процедури оцінки ризиків. Наприклад, у Швеції проводяться вибіркові перевірки нових платників, у Великій Британії та Литві податкові органи мають право вимагати додаткову інформацію у разі сумнівних даних у заяві, а також використовують інформацію третіх осіб [82, с. 140]. В Україні аудит реєстрації суб'єктів господарювання законодавчо не передбачений, що зумовлює значну кількість перевірок заявлених сум ПДВ до відшкодування.

6. Консультаційна допомога платникам. У ряді європейських країн, зокрема в Бельгії, податкові органи надають платникам допомогу у визначенні переліку податків та платежів, які вони повинні сплачувати [86, с. 213].

Акцизне оподаткування. У Канаді акцизи встановлюються на одиницю продукції або її вартість. Основні підакцизні товари — тютюнові вироби, коштовності, алкоголь, авіаперевезення, бензин та нафтопродукти. Наприклад, акциз на бензин становить 0,095 дол. за літр, на вино міцністю понад 7% — 0,4472 дол. за літр, на сигари та коштовності — 40% вартості [62, с. 42–50]. Акцизне мито відрізняється тим, що застосовується лише до продукції національного виробництва і сплачується на різних стадіях виробництва для контролю якості. Наприклад, акциз на пиво справляється на стадії бродіння, а тютюнові вироби реалізуються лише після викупу

акцизних марок. У Німеччині у 1916 р. було запроваджено універсальний акциз — прообраз сучасного ПДВ [62, с. 42].

Податок на додану вартість. Базова ставка ПДВ у Німеччині становить 15%, а пільгова — 7%, що поширюється на продукти харчування (крім алкогольних напоїв та послуг громадського харчування), транспорт, друковані видання та твори мистецтва [62, с. 47].

В Україні платник податків зобов'язаний самостійно визначати перелік податків і зборів, що підлягають сплаті відповідно до чинного законодавства. Така практика нерідко призводить до ситуацій, коли добросовісні платники отримують штрафні санкції за несплату податків, що не були визначені ними не з метою ухилення, а через недостатнє знання законодавчих норм. Це формує у платників відчуття несправедливості та знижує рівень довіри до податкових органів.

7. Уніфікація форм звітності. У більшості країн Європейського Союзу для кожного податку передбачена лише одна форма звітності, яка є простою та зрозумілою. Інструкції щодо її заповнення викладені чітко, що виключає можливість подвійного трактування. Наприклад, у Нідерландах та Бельгії декларація з акцизного податку займає лише одну сторінку [31, с. 127–130]. В Україні форми звітності залишаються громіздкими, потребують уніфікації показників і реквізитів, а більшість із них не супроводжуються детальними інструкціями.

8. Електронне декларування. У більшості європейських країн спостерігається тенденція до подання декларацій в електронному форматі. У Латвії вже запроваджено безкоштовний доступ до системи онлайн-декларування. В Україні також реалізується проєкт модернізації податкових органів, що передбачає створення сервісу електронного декларування з можливістю формування звітності в режимі реального часу. Система автоматично заповнюватиме розрахункові поля декларацій на основі даних, що містяться у базах податкових органів.

9. Періодичність звітності. У багатьох країнах Європи звітність з податку на прибуток подається один раз на рік (Велика Британія, Чехія), а з ПДВ — щоквартально (Велика Британія, Кіпр). В Україні кількість звітних періодів значно більша, що збільшує витрати часу платників на виконання податкових зобов'язань [49, с. 51].

10. Єдиний рахунок для сплати податків. У таких країнах, як Швеція, Данія, Велика Британія, функціонує ефективна система сплати податків — Єдиний рахунок. Вона дозволяє платнику одним платіжним дорученням погасити всі податкові зобов'язання, що мінімізує ризик помилок і забезпечує прозорість розрахунків. Податкові органи отримують повну картину стану розрахунків платників, що виключає ситуації одночасної переоплати за одним податком і боргу за іншим. Платники зазначених країн вважають запровадження Єдиного рахунку одним із найважливіших досягнень податкової служби, яке скоротило бюрократичні процедури та витрати на адміністрування. Останніми роками подібна система впроваджена у Бельгії [72, с. 45]. В Україні наразі відсутні технічні можливості для реалізації Єдиного рахунку, проте ведеться робота в цьому напрямі.

Україна підтримує співпрацю у сфері оподаткування з іншими державами, застосовуючи міжнародні стандарти, розроблені ОЕСР та ООН, що сприяє адаптації національного законодавства до світових практик. Водночас правова система України залишається молодого, а її розвиток потребує нових підходів, відмінних від методів радянського періоду. Незважаючи на значну схожість чинного законодавства з нормами розвинених країн, існують суттєві відмінності. Часті зміни законодавства не завжди узгоджуються з реаліями економічного життя, що створює правові прогалини та можливості для опортуністичної поведінки учасників податкових відносин.

Адміністрування акцизного податку. Акциз включається у ціну товару та сплачується покупцем. На відміну від ПДВ, який справляється на кожному етапі створення доданої вартості, акциз нараховується один раз —

виробником або імпортером підакцизних товарів, а його сума перекладається на кінцевого споживача. Основними принципами акцизного оподаткування є ефективність, справедливість, прозорість і чіткість. Оптимізація цього податку має ґрунтуватися на трьох чинниках: спрощення адміністрування, врахування ставок у сусідніх країнах та купівельної спроможності населення.

Україна як молода держава потребує адаптації правових і економічних механізмів до сучасних умов. Часте копіювання моделей ЄС і США без урахування національних особливостей нерідко створює додаткові проблеми. Обмежена здатність чинного законодавства ефективно регулювати процес адміністрування податків у реальному житті дозволяє окремим суб'єктам використовувати правові недоліки у власних інтересах.

Податкові системи європейських і американських країн, так само як і українська, не позбавлені недоліків, хоча їх масштаби можуть суттєво відрізнятися. Жодна податкова система у світі не гарантує повного виключення можливості ухилення від сплати податків. Водночас українська практика вирізняється тим, що недосконалість податкової системи нерідко використовується не лише платниками, а й іншими учасниками податкових відносин — контролюючими органами, законодавцями та судовими інстанціями, діяльність яких у цій сфері іноді набуває ознак корупції.

Аналіз світового досвіду адміністрування податків свідчить, що основними принципами оподаткування у високорозвинених країнах є ефективність, справедливість, прозорість і чіткість. Оптимізація податкової системи має ґрунтуватися на трьох ключових чинниках: спрощенні адміністрування та забезпеченні виконання поставлених завдань, врахуванні рівня податкових ставок у сусідніх країнах та купівельної спроможності населення.

Для формування раціональної системи адміністрування в Україні доцільно врахувати досвід таких країн, як Швеція, Канада, Велика Британія, де застосовується ефективна та проста модель сплати податків — Єдиний рахунок. Ця система дозволяє платнику одним платіжним дорученням

погасити всі податкові зобов'язання, що мінімізує ризик помилок і спрощує розрахунки. У Великій Британії звітність за більшістю податків подається один раз на рік, що значно знижує адміністративне навантаження, тоді як в Україні звітні періоди є частішими. У Швеції податкові органи здійснюють вибіркові перевірки платників, порівнюючи результати з реєстраційними даними, що стимулює дотримання податкової дисципліни.

Висновки до першого розділу

Серед основних проблем податкового адміністрування в Україні слід виділити надмірну кількість податків і зборів, регулювання яких здійснюється великою кількістю законодавчих актів, відсутність системності та передбачуваності змін у податковому законодавстві, а також недосконалість механізмів адміністрування. Це призводить до значного навантаження на суб'єктів господарювання та збільшення витрат часу і ресурсів на складання звітності.

Адміністрування слід розглядати як процес управління або форму управлінської діяльності, що включає засоби, способи та методи, застосовувані для досягнення визначених цілей у сфері оподаткування. Ефективність системи адміністрування залежить від низки чинників: врегульованості взаємовідносин із платниками, якості роз'яснювальної роботи, обґрунтованості методики адміністрування податкових зобов'язань, оптимальності організаційної структури контролюючих органів тощо. Від адекватності системи адміністрування економічним реаліям залежить здатність держави забезпечувати контроль за дотриманням законодавства, регулювати економічні процеси та приймати ефективні управлінські рішення.

Для вдосконалення адміністрування в Україні доцільно впровадити кращі міжнародні практики, зокрема систему Єдиного рахунку, що успішно функціонує у Швеції, Канаді та Великій Британії. Вона дозволяє платнику одним платежем погасити всі податкові зобов'язання, усуваючи ризик

помилки і спрощуючи взаємодію з податковими органами. Крім того, зменшення кількості звітних періодів та запровадження вибірових перевірок, як у Швеції, сприятиме підвищенню ефективності адміністрування та мотивації платників до дотримання податкових норм.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ

2.1 Методологічні засади податкового адміністрування в Україні

Розгляд питань, що стосуються методів податкового адміністрування, потребує ґрунтовного обґрунтування методологічних основ його організації. Це можливо здійснити шляхом характеристики ключових елементів системи адміністрування, серед яких: визначення мети та завдань, функцій і принципів, чинників впливу, механізмів реалізації, процедур та інструментарію, а також суб'єктів і об'єктів податкового адміністрування.

Визначення мети та завдань податкового адміністрування є складним і багатогранним, оскільки актуалізує проблему цільових орієнтирів та критеріїв результативності й ефективності цього процесу. Податкове адміністрування має забезпечувати реалізацію комплексу ефектів, серед яких пріоритетним є досягнення належних обсягів податкових надходжень у встановлені строки. З фіскальної точки зору ефективний механізм адміністрування виступає необхідною передумовою своєчасного виконання державного бюджету за податковими надходженнями та гарантією фінансування державних функцій і програм.

Методологічна складність проблеми адміністрування податків підтверджується наявністю дискусій у науковій літературі. Так, А.С. Тітов визначає оптимізацію податкової системи в цілому як ключову мету податкового адміністрування [95, с. 129]. Інші дослідники, зокрема українські та російські автори, вважають, що основним завданням є досягнення оптимального співвідношення фіскальної та розподільчої функцій податків при мінімальних витратах на їх адміністрування [7, с. 25]. У підручнику «Податковий менеджмент» зазначено, що податковий менеджмент спрямований на поєднання намірів платників і контролюючих органів із реальними економічними умовами та організаційною ефективністю

системи оподаткування [45, с. 32]. А. Крисоватий визначає центральною проблемою управління у сфері оподаткування прийняття ефективних управлінських рішень у процесі реалізації податкової політики держави, підкреслюючи, що метою державного податкового менеджменту є створення та забезпечення функціонування ефективної податкової політики [55, с. 212–216].

Метод податкового адміністрування слід розглядати як сукупність теоретичних, методичних і практичних положень, підходів, способів та прийомів, що застосовуються для реалізації податкової політики держави [62, с. 42–50]. Податкове адміністрування як особлива організаційно-управлінська діяльність у сфері податкових відносин реалізується через виконання притаманних йому функцій. Основними функціями податків є фіскальна та регулююча, що визначає мету адміністрування як забезпечення їх повноцінної реалізації.

Фіскальна функція реалізується шляхом забезпечення достатніх податкових надходжень у встановлених обсягах і строках. Регулююча функція передбачає створення стимулюючих і дестимулюючих механізмів впливу на економічні процеси відповідно до завдань державної соціально-економічної політики. Практичним підтвердженням ефективності реалізації регулюючої функції є дотримання критеріїв і стандартів податкової політики, визначених провідними міжнародними організаціями.

На практичному рівні механізм податкового адміністрування охоплює комплекс взаємопов'язаних елементів, серед яких: податкове прогнозування та планування, облік платників, інформаційно-аналітичне забезпечення процесів оподаткування, податковий контроль, консультування та інші складові. Реалізація процесу адміністрування відбувається через функціонування спеціального механізму, що передбачає виконання регламентованих нормами права процедур. Кожна процедура ґрунтується на положеннях податкового права, яке являє собою сукупність юридичних

норм, що визначають правила поведінки учасників правовідносин у сфері оподаткування.

Джерельну базу податкового права становлять Конституція України, яка закріплює загальні засади функціонування системи оподаткування, Податковий кодекс України та інші нормативно-правові акти, що регулюють податкові відносини [1; 2]. Норми податкового права визначають порядок взаємодії між контролюючими органами та платниками, а також їхні права й обов'язки.

Однією з ключових методологічних проблем є визначення кола суб'єктів і об'єктів податкового адміністрування, адже це впливає на розуміння специфіки взаємодії учасників правовідносин і визначає предмет дослідження ефективності адміністрування. Суб'єкти податкових правовідносин володіють правосуб'єктністю, закріпленою нормами податкового права, що передбачає можливість брати участь у встановленні, зміні чи скасуванні податкових платежів та реалізовувати суб'єктивні права й обов'язки. Діяльність держави як власника податкових надходжень опосередковується правовідносинами, у яких беруть участь уповноважені органи та установи, що здійснюють управлінські дії у сфері оподаткування [8, с. 27–35].

До суб'єктів податкових правовідносин належать адміністративно-територіальні утворення (державна, територіальні громади), колективні суб'єкти (органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації) та індивідуальні суб'єкти (громадяни, фізичні особи-підприємці). Найбільший обсяг завдань із забезпечення адміністрування покладається на органи державної податкової служби. Водночас суб'єктами адміністрування можуть виступати й юридичні та фізичні особи, які у визначених законом випадках виконують функції податкових агентів.

Об'єктом податкового адміністрування є податкові надходження у вигляді податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів. Механізм адміністрування спрямований на забезпечення повноти та

своєчасності надходжень відповідно до затверджених планів, що є необхідною умовою реалізації функцій податкової системи.

Важливою ознакою адміністративних відносин є нерівність сторін і наділення керуючого суб'єкта юридично закріпленими владними повноваженнями [11, с. 100–105]. З економічної точки зору податкове адміністрування забезпечує управління відносинами у сфері оподаткування на всіх рівнях регулювання. Законодавчий орган визначає перелік податків, їх елементи та механізми контролю, що слугує правовою основою для управлінських дій і розробки методичних документів. Крім того, щорічне затвердження показників податкових надходжень у законі про державний бюджет виступає завданням для податкових органів щодо мобілізації ресурсів у межах наданих повноважень. Таким чином, законодавчий орган також виконує функції суб'єкта адміністрування, здійснюючи державне управління податковими відносинами.

Особливим напрямом організації податкових відносин є розробка та обговорення законодавчих змін, спрямованих на удосконалення механізму адміністрування [16, с. 54–59]. Цей процес може ініціюватися органами законодавчої та виконавчої влади, науковими установами, експертними і громадськими організаціями, а також окремими громадянами, які мають конституційне право на подання пропозицій. Однак реальним суб'єктом ухвалення управлінських рішень є лише орган, уповноважений приймати нормативно-правові акти.

Важливим елементом механізму податкового адміністрування є прогнозування та планування податкових надходжень. Цей процес характеризується високою складністю, оскільки передбачає визначення майбутніх параметрів податкових доходів бюджетів усіх рівнів на основі науково обґрунтованої методології. Планування податкових надходжень слід розглядати як процес розробки планів акумуляції доходів у бюджетах різних рівнів у формі податків, зборів та інших обов'язкових платежів [42, с. 221–225].

Методологія прогнозування та планування обсягів податкових надходжень, у тому числі за видами податків, територіями та періодами, розвивається паралельно з розвитком економічної науки, зокрема економіко-математичного моделювання, фінансового прогнозування та аналізу. Основні аспекти організації діяльності у цій сфері закріплені правовими нормами, зокрема положеннями Бюджетного кодексу та підзаконними актами. Практичні розрахунки здійснюються на основі науково обґрунтованих методик, що регламентовані відповідними інструктивними документами.

Організація фінансового контролю, включаючи податковий контроль, є однією з ключових функцій держави, яка забезпечує стабільність фінансової системи. Ринкові умови не виключають необхідності систематичного контролю фінансово-господарської діяльності суб'єктів усіх форм власності, а також вжиття заходів щодо запобігання та усунення порушень [43, с. 234]. Податковий контроль як складова управління податковою системою є об'єктивно необхідним, оскільки спрямований на підтримку належного функціонування фіскальної системи шляхом виявлення порушень податкового законодавства, їх усунення (стягнення заборгованості) та запобігання негативним явищам у майбутньому через застосування санкцій. Висока ефективність податкового контролю виступає однією з визначальних умов результативності системи адміністрування загалом.

Відповідно до п. 61.1 ст. 61 Податкового кодексу України, податковий контроль визначається як система заходів, що здійснюються контролюючими органами з метою перевірки правильності нарахування, повноти та своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства щодо проведення розрахункових і касових операцій, патентування, ліцензування та інших нормативних вимог, контроль за виконанням яких покладено на ці органи [2]. Метою податкового контролю є зміцнення податкової системи держави шляхом моніторингу та перевірки виконання платниками вимог податкового законодавства. Основним завданням податкового контролю слід вважати перевірку законності, повноти та

своєчасності виконання платниками обов'язків зі сплати податків, зборів та інших платежів.

Дослідження механізму реалізації та особливостей податкового адміністрування в умовах посткризового розвитку України має ґрунтуватися на теоретико-методологічній основі інституційної економіки, що дозволяє комплексно оцінити взаємозв'язок правових, економічних та організаційних чинників у процесі адміністрування.

2.2 Інформаційно-аналітичні системи управління процесом адміністрування податків

Управління економікою передбачає системний вплив держави на різні сфери господарської діяльності, що забезпечує досягнення збалансованості та реалізацію економічної політики. Одним із ключових інструментів державного регулювання виступає податкова політика, яка реалізується через функціонування податкової системи, представленої сукупністю податків, зборів та обов'язкових платежів, що стягуються з юридичних і фізичних осіб у встановленому порядку. Основним завданням податкових органів є контроль за дотриманням податкового законодавства, правильністю нарахування, повнотою та своєчасністю сплати податків до відповідних бюджетів.

Станом на сьогодні в Україні зареєстровано близько 40 млн фізичних осіб та понад 700 тис. юридичних осіб як платників податків [6, с. 21]. Враховуючи, що термін «платник» охоплює значний обсяг інформації (форма власності, реєстраційні дані, банківські рахунки, історія сплати податків тощо), податкові органи для прийняття своєчасних управлінських рішень повинні обробляти великі масиви даних у стислі терміни. Це зумовлює необхідність впровадження сучасних інформаційних технологій, що

базуються на використанні високопродуктивної комп'ютерної техніки та спеціалізованого програмного забезпечення.

З цією метою у структурі податкових органів створюються автоматизовані інформаційні системи (АІС), призначені для автоматизації функцій усіх рівнів управління, забезпечення збору податків і платежів, а також проведення комплексного оперативного аналізу даних щодо оподаткування. Інформатизація у цьому контексті розглядається як процес формування інформаційних ресурсів та розробки методів їх обробки, зберігання, пошуку й накопичення [22, с. 38–71].

Інформатизація податкових органів є об'єктивною необхідністю, що охоплює всю галузь. Її фундаментальною основою виступає створення інтегрованого інформаційного середовища, яке об'єднує апаратне, програмне та інформаційне забезпечення [66, с. 154–162]. Автоматизована інформаційна система, незалежно від сфери застосування, включає такі підсистеми: правове, організаційне, інформаційне, математичне, технічне та програмне забезпечення.

Правове забезпечення охоплює сукупність нормативно-правових актів, що регламентують порядок отримання, обробки та використання інформації. Воно визначає структуру та вид вхідних даних, джерелом яких є платник податків. Перелік таких документів налічує близько 30 позицій, серед яких статутні документи, свідоцтво про реєстрацію, бухгалтерський баланс тощо.

Організаційне забезпечення являє собою комплекс адміністративно-технічних заходів (посадові інструкції, методики, схеми), що регламентують взаємодію персоналу між собою та з технічними засобами, формуючи інформаційні потоки всередині ДПС.

Технічне забезпечення включає апаратні засоби (комп'ютери, обладнання для зв'язку, мережеві пристрої) та програмні компоненти, необхідні для функціонування АІС.

Математичне забезпечення складається з моделей, що адекватно описують інформаційні потоки системи, та алгоритмів перетворення даних.

Програмне забезпечення поділяється на прикладне, яке реалізує алгоритми математичного забезпечення та забезпечує взаємодію користувачів із системою управління базами даних (СУБД).

Інформаційне забезпечення охоплює методичні та інструктивні документи, що регламентують вид і потоки інформації, а також єдину систему класифікації та кодування.

Процес створення автоматизованої інформаційної системи (АІС) розпочинається з комплексного аналізу предметної області, що у випадку податкового адміністрування охоплює [101, с. 154–162]:

- Структуру податкового органу як державної інституції, його підрозділи та характер взаємодії між ними.
- Внутрішні інформаційні потоки, що циркулюють у межах податкового органу та регламентуються нормативними актами, наказами і розпорядженнями керівництва.
- Зовнішні інформаційні потоки, які надходять до податкових органів на підставі чинного законодавства та є первинними щодо внутрішніх потоків.

Ефективність пошуку даних у сучасних інформаційних системах адміністрування податків залежить від попередньої класифікації та кодування інформації. Класифікація інформації передбачає її розподіл за ознаками, що визначають ступінь спорідненості об'єктів. Наприклад, дані про підприємства (назва, адреса) можуть бути виділені в одну групу, а інформація про види економічної діяльності — в іншу [98, с. 254–262]. Класифікатор у цьому контексті являє собою систематизоване зібрання однорідних об'єктів та їхніх кодових позначень.

У податкових органах України застосовується нормативно-довідкова інформація загальнодержавних та галузевих класифікаторів [99, с. 74–82], серед яких:

- ЄДРПОУ — Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України;

- СПАТО — система позначень адміністративно-територіальних одиниць;
- ЗКГНГ — загальний класифікатор галузей народного господарства;
- УКВЕД — український класифікатор видів економічної діяльності;
- УКФВ — класифікатор форм власності;
- КОПФГ — класифікатор організаційно-правових форм господарювання;
- СПОДУ — система позначень органів державного управління;
- УСГК — українська стандартна галузева класифікація;
- УКУД — класифікатор управлінських документів;
- УБК — українська бюджетна класифікація;
- КВПП — класифікатор видів платників податків;
- КБУ — класифікатор банківських установ.

Україна перебуває на етапі реформування податкової системи, головною метою якого є створення умов для розвитку підприємництва та забезпечення державних і соціальних потреб населення. Основною передумовою є формування паритетних і взаємовигідних відносин між державою та бізнесом, що регулюються збалансованою системою оподаткування. Однією з ключових складових реформування є інформатизація, тобто впровадження сучасних інформаційних технологій на всіх рівнях адміністрування податків.

Відповідно до Національної програми інформатизації та Концепції інформатизації податкової служби України створюється та вдосконалюється інформаційно-аналітична система (ІАС) податкових органів [93]. ІАС являє собою комплекс інформаційних служб, програмних засобів і баз даних, що забезпечують процеси адміністрування податків. При її розробці необхідно дотримуватися принципу сумісності об'єктів інформатизації ДПС з іншими органами державного управління, зокрема Міністерством фінансів,

Державним казначейством, НБУ, банківськими установами, правоохоронними органами, прокуратурою та судами.

Основні завдання інформаційного забезпечення адміністрування податків, реалізація яких покладається на ІАС, включають [87, с. 221–225]:

- контроль за повним і своєчасним надходженням коштів до бюджетів;
- підвищення оперативності, достовірності та якості інформації для прийняття управлінських рішень;
- впровадження технології «електронної звітності», що знижує витрати на перевірку документів, скорочує час взаємодії платників із податковими органами та формує бази даних для аналізу господарської діяльності;
- створення технологій розподіленої обробки даних із можливістю реплікації та віддаленого доступу до центральної бази даних (ЦБД) з районних ДПІ;
- формування центральної бази даних ДПС України як елемента міжвідомчої системи обміну інформацією;
- проведення аналізу економічного стану підприємств, галузей і регіонів для розробки науково обґрунтованих рішень у сфері податкової політики;
- математизація аналітичної діяльності податкових органів усіх рівнів із широким застосуванням методів математичної статистики.

Розроблення технології накопичення даних про динаміку змін податкових показників (звітності) та впровадження адекватних методів їх аналізу є ключовим напрямом удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення податкового адміністрування. Для досягнення високої ефективності управління необхідно застосовувати комплекс сучасних аналітичних методів, серед яких:

- Одномірний та багатомірний кореляційний аналіз, що дозволяє виявити кількісні характеристики досліджуваних процесів та визначити динамічні взаємозв'язки між ними.
- Регресійний аналіз, який ґрунтується на використанні даних пасивних спостережень та планів активного експерименту. Результатом його застосування є побудова параметричних моделей процесів, що слугують основою для прогнозування, без якого неможливе ефективне управління.
- Спектральний аналіз динаміки податкових показників, який забезпечує науково обґрунтоване визначення періодичності спостережень та дозволяє оптимізувати частоту збору даних.
- Створення сучасних систем інформування населення, спрямованих на підвищення рівня податкової грамотності та запобігання ненавмисним порушенням податкового законодавства.

Інформаційно-аналітична система (ІАС) податкових органів має ієрархічну трирівневу структуру, що включає районний, обласний та державний (центральный) рівні, які відповідають оперативному, тактичному та стратегічному рівням управління. На кожному рівні функціонують локальні системи обробки даних, що складаються із забезпечувальних та функціональних підсистем. Забезпечувальні підсистеми є типовими за складом і охоплюють інформаційне, технічне, програмне, математичне, організаційне та правове забезпечення. Функціональні підсистеми диференціюються за функціями або структурними підрозділами управління.

Характерною ознакою ІАС є постійне вдосконалення інформаційних технологій, розробка та впровадження прогресивних засобів організації баз даних, створення комунікаційних мереж, що забезпечує інтеграцію інформаційних потоків як всередині податкових органів, так і з інформаційними системами інших державних служб та органів місцевого самоврядування. Тому одним із пріоритетних напрямів реформування податкової системи України є розвиток інформатизації процесів адміністрування податків.

Фундаментальною основою інформатизації виступає створення високоорганізованого інформаційного середовища, яке об'єднує інформаційні ресурси, телекомунікаційні та комп'ютерні засоби, програмне забезпечення та сучасні інформаційні технології. Це середовище має забезпечувати можливість використання потужного системно-аналітичного апарату для оперативної роботи та проведення комплексного аналізу діяльності податкової служби, що дозволить приймати науково обґрунтовані управлінські рішення щодо реалізації податкової політики держави.

Інформаційне забезпечення податкових органів, як сукупність методичних і нормативних документів, систем класифікації та кодування, а також інформаційних баз, має специфічні особливості, зумовлені характером функціонування системи адміністрування податків. Основною складовою інформаційного забезпечення є інформаційна база (ІБ), яка відповідно до принципів декомпозиції поділяється на зовнішню та внутрішню [86, с. 72–79].

Зовнішня інформаційна база включає сукупність вхідних і вихідних повідомлень. Для кожного рівня ієрархії ІАС, у тому числі локальних систем районного, обласного та державного рівнів, визначено перелік таких повідомлень. Вхідні дані надходять у вигляді паперових документів, машинних носіїв або електронних повідомлень через канали зв'язку. Близько 80 % вхідних повідомлень формуються платниками податків, до 10 % — надходять від вищих органів, ще 10 % — від інших державних і недержавних установ. Основними документами є інформаційні довідки платників, декларації за видами податків, підтвердження сплати, звернення платників, акти перевірок, нормативні та директивні документи [86, с. 72–79].

Для створення єдиного інформаційного середовища адміністрування податків використовуються корпоративні телекомунікаційні мережі, що забезпечують спільний доступ до баз даних та інтернет-ресурсів. Центральний сегмент корпоративної мережі об'єднує ДПС України та головні управління обласного рівня. Оперативна та аналітична діяльність

податкових органів базується на функціонуванні автоматизованих робочих місць (АРМ), які поділяються на технологічні та функціональні. Технологічні АРМ забезпечують процеси адміністрування баз даних, обміну інформацією, управління мережею та підтримки інтернет-з'єднань. Функціональні АРМ автоматизують роботу спеціалістів і керівників, включаючи такі системи, як «Державний реєстр фізичних осіб», «Єдиний державний реєстр підприємств», «Реєстр платників ПДВ», «Аудит», «Звітність» тощо. У структурі ДПС м. Києва використовується понад 75 найменувань АРМ [100, с. 251–258].

На обласному та державному рівнях функціонують системи, призначені для виконання інформаційно-пошукових та аналітико-управлінських завдань. Інформаційно-пошукові комплекси забезпечують можливість отримання даних про платників податків як у вигляді індивідуальних карток особових рахунків, так і у формі зведених аналітичних таблиць.

Особливе місце займає інформаційна підсистема «Економічний аналіз», яка виконує такі функції: формування зведених даних у розрізі районів, видів податків, галузей, форм власності та організаційно-правових форм; аналіз розрахунків з бюджетом за платниками та видами податків. Процес отримання звітів починається з введення параметрів запиту, серед яких: дата; вид бюджету (зведений, державний, місцевий); тип даних (усі дані, юридичні особи, фізичні особи, реструктуризація); тип звіту (за всіма платежами або без позапідсумкових платежів); район; форма власності; організаційно-правова форма; показники для вибору даних (нараховано, сплачено, взаємозалік, недоїмка, переплата, фінансові санкції); вид податку; галузь [93, с. 91–99].

Встановлено, що вимоги до інформаційного забезпечення системи адміністрування податків визначаються специфікою інформації та колом користувачів, для яких вона призначена. Основна функція інформації полягає у зниженні рівня невизначеності та забезпеченні суб'єкта управління даними

про стан середовища його діяльності. У процесі управління податковим адмініструванням широко застосовуються правові, експертні, автоматизовані, інформаційні, інформаційно-аналітичні та геоінформаційні системи.

Інтенсивне впровадження сучасних інформаційних технологій у систему адміністрування податків забезпечує низку переваг, серед яких: наближення послуг до громадян, розширення спектра сервісів для платників; підвищення внутрішньої ефективності роботи податкових органів та скорочення витрат державного сектору; стимулювання розвитку нових інформаційних продуктів і послуг у приватному секторі шляхом реалізації адекватної державної політики.

2.3 Технології управління процесом адміністрування податків

Податки є об'єктивно необхідним компонентом фінансового господарства будь-якої сучасної держави. Саме за рахунок податкових надходжень формується переважна частина доходів бюджетів усіх рівнів, що забезпечує акумуляцію централізованих фінансових ресурсів для фінансування суспільних благ належної якості та обсягу. Водночас платники податків, прагнучи максимізувати фінансові результати своєї діяльності, природно намагаються мінімізувати податкові зобов'язання — як законними, так і незаконними способами. У таких умовах держава змушена застосовувати комплекс заходів, включаючи організацію відповідного фінансування, для підтримки функціонування системи податкового адміністрування, основним завданням якої є забезпечення повноти та своєчасності надходжень відповідно до вимог чинного законодавства.

Податкове адміністрування як управлінський процес функціонує в системі специфічних суспільних відносин. Деякі дослідники вважають, що відносини, які виникають у процесі стягнення податків і зборів, не належать

до управлінських, оскільки в них бере участь публічний суб'єкт — держава, а не орган адміністративної юрисдикції — податкова адміністрація [18, с. 76–81]. Відтак, до управлінських відносин у сфері адміністрування слід відносити лише ті, що виникають у зв'язку із здійсненням податкового контролю, де реалізуються адміністративні повноваження контролюючих органів.

Однак зміст поняття «податкове адміністрування» значно ширший. По-перше, навіть якщо платник вступає у відносини з державою, його дії є результатом управлінського впливу, що реалізується через діяльність конкретних органів — парламенту, який запроваджує податок, або податкової служби, яка визначає форму звітності та реквізити для сплати. По-друге, з позицій інституційної економіки управління податковими відносинами — це не лише адміністративні рішення щодо платників, а й створення середовища, яке стимулює добровільну сплату податків. Для цього податкові органи ухвалюють рішення, спрямовані на спрощення процедур звітування, зокрема шляхом впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. По-третє, платники орієнтуються на роз'яснення податкових органів щодо строків та обсягів сплати, які виконують функції, передбачені законодавством [63, с. 40–43].

Метод податкового адміністрування визначається як сукупність теоретичних, методичних і практичних положень, підходів, способів і прийомів, що застосовуються для реалізації податкової політики держави [68, с. 141–143].

До основних елементів технології управління системою адміністрування податків належать [72, с. 38–45]:

- Організація податкових відносин — законодавче регулювання системи оподаткування, визначення правових засад формування та реалізації податкової політики, організація загального управління у сфері оподаткування, розробка проектів нормативних змін.
- Прогнозування та планування податкових надходжень.

- Адміністративне регулювання — облік платників, надання відстрочок і розстрочок, застосування штрафних санкцій, встановлення податкових компромісів, розгляд скарг.
- Консультативна діяльність — масово-роз'яснювальна робота, надання індивідуальних консультацій, тлумачення норм податкового законодавства.
- Податковий контроль — перевірка дотримання законодавства, застосування методів непрямого контролю, розробка заходів протидії ухиленню та уникненню оподаткування, профілактика правопорушень.
- Адміністрування податкового боргу — облік заборгованості, застосування заходів її стягнення (арешт майна, вилучення готівки), а також кримінальне переслідування.
- Впровадження сучасних технологій — інформатизація процесів адміністрування, використання ризик-орієнтованих методик, спрощення обліку та звітності, уніфікація процедур, електронне декларування.

Особливістю податкового адміністрування як економіко-правової категорії є відсутність його чіткого визначення у чинних нормативно-правових актах. У Податковому кодексі України розділ II «Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)» містить правові норми, що регламентують загальні особливості цього процесу. Зокрема, у ч. 1 ст. 40 зазначено: «Цей розділ визначає порядок адміністрування податків і зборів..., а також порядок контролю за дотриманням вимог податкового та іншого законодавства у випадках, коли здійснення такого контролю покладено на контролюючі органи» [2]. Аналіз наукових позицій та нормативних положень дозволяє запропонувати авторське визначення поняття:

Податкове адміністрування — це нормативно регламентована організаційно-розпорядча діяльність уповноважених державних органів у сфері управління процесами оподаткування, спрямована на забезпечення

виконання вимог податкового законодавства учасниками податкових відносин.

У цьому визначенні акцентовано такі ключові аспекти:

- податкове адміністрування здійснюється не лише виконавчими органами, а й іншими державними інституціями, наділеними відповідними повноваженнями;
- воно має нормативно врегульований характер і ґрунтується на виконанні правових приписів;
- є організаційно-розпорядчою діяльністю, що передбачає видання розпоряджень та їх виконання іншими учасниками;
- спрямоване на управління процесами визначення податкової бази, обчислення сум податків, їх сплати та звітування;
- основною метою є забезпечення повноти та своєчасності податкових надходжень, а також контроль за дотриманням норм законодавства і мінімізація податкових девіацій.

Процедура адміністрування ґрунтується на положеннях податкового права, яке являє собою сукупність юридичних норм, що регламентують поведінку учасників правовідносин у сфері оподаткування. Джерелами податкового права є Конституція України, Податковий кодекс та інші закони, що визначають порядок взаємодії між податковими органами і платниками, їхні права та обов'язки. Метод податкового права є фінансово-правовим і передбачає застосування імперативних норм, що встановлюють безумовний обов'язок передання коштів платників до бюджетів [60, с. 37–40].

Важливою методологічною проблемою є визначення кола суб'єктів та об'єктів адміністрування, адже це впливає на розуміння специфіки взаємодії учасників та ефективність управлінських процесів. Адміністрування податків слід розглядати як практичну реалізацію управлінсько-розпорядчого механізму, орієнтованого на досягнення конкретних результатів [68, с. 67].

Метою податкового адміністрування є організація управлінського процесу у сфері оподаткування, що забезпечує реалізацію функцій податків,

передусім акумуляцію доходів у належних обсягах і строках, а також регулювання економічних процесів відповідно до завдань соціально-економічної політики держави.

Механізм податкового адміністрування – це сукупність форм, методів, прийомів і методик організації податкових відносин та управління оподаткуванням, спрямованих на забезпечення своєчасних і достатніх надходжень та підтримку належної податкової дисципліни [74, с. 47–59].

До чинників, що визначають особливості процесу адміністрування, належать [74, с. 58–59]:

- рівень розвитку суспільства та громадських інституцій;
- суспільні настрої, ментальні особливості, морально-етичні якості платників і податківців;
- стан продуктивних сил і виробничих відносин;
- роль держави у регулюванні економічних процесів;
- характер політичного процесу та рівень політичної культури;
- розвиток гуманітарної сфери;
- рівень доходів платників і можливості заощаджень;
- майнове розшарування суспільства;
- стан судово-правової системи, рівень правової культури та корупції;
- ступінь розвитку податкової системи та хід податкової реформи;
- управлінські традиції та професійна підготовка кадрів;
- рівень матеріально-технічного і технологічного забезпечення податкових органів;
- ефективність системи санкцій за порушення податкового законодавства.

Механізм податкового адміністрування, будучи ключовим елементом фіскального механізму, покликаний забезпечити державу стабільними та прогнозованими податковими надходженнями, які формують від 60 до 90 % доходів бюджетів сучасних країн. Саме ці ресурси створюють фінансову

основу для виконання державою її функцій, зокрема фінансування суспільних благ належної якості та обсягу. Ефективність механізму адміністрування визначається його здатністю забезпечити раціональну реалізацію моделі фіскального регулювання, закріпленої в державній політиці.

На практичному рівні механізм податкового адміністрування охоплює такі складові: прогнозування та планування податкових надходжень, облік платників, інформаційно-аналітичне забезпечення процесів оподаткування, податковий контроль, консультування та інші функціональні елементи. Досягнення цілей і завдань податкової політики можливе лише за умови побудови та функціонування ефективного механізму адміністрування [61, с. 42–47].

Сучасні виклики у сфері оподаткування зумовлюють необхідність розробки механізмів впливу на оптимальний розподіл і перерозподіл доходів, підтримку конкурентного середовища, розвиток фінансових ринків, формування ціни та цінності державних послуг. Гостро постають проблеми уникнення подвійного оподаткування, організації міжнародного співробітництва, протидії податковим правопорушенням. Серед пріоритетних напрямів — підвищення ефективності адміністрування податків, що розглядається науковцями в контексті загальної проблеми збалансування державних фінансів.

Актуальним напрямом досліджень є прогнозування та планування податкових надходжень за окремими видами податків з урахуванням змін бази оподаткування та впливу макро-, мезо- і мікропараметрів. Не менш важливою проблемою є обґрунтування методології застосування непрямих методів визначення податкових зобов'язань [55, с. 120–125].

1. Податки є об'єктивно необхідним елементом фінансової системи сучасної держави, оскільки забезпечують формування більшості доходів бюджетів і акумуляцію централізованих ресурсів для фінансування суспільних благ.

2. Система податкового адміністрування складається з взаємопов'язаних елементів, що відображають зміст і особливості функцій органів управління у сфері оподаткування.

3. Механізм адміністрування на практичному рівні включає прогнозування та планування, облік платників, інформаційно-аналітичне забезпечення, контроль, консультування та інші складові. Реалізація завдань податкової політики можлива лише за умови ефективного функціонування цього механізму.

4. Податкове адміністрування забезпечує повноту та своєчасність надходжень податків і зборів, підтримуючи результативність податкової системи через реалізацію її основних функцій.

Висновки до другого розділу

Теоретико-методологічні засади трансформації економічної системи в умовах посткризового розвитку формують потребу у створенні раціональних важелів податкового адміністрування на основі концепцій інституційної теорії. Це дозволяє не лише розкрити сутність і характер тенденцій у сфері державних фінансів та оподаткування, але й сприяє зміцненню довіри суспільних інституцій до державної політики.

Використання інформаційних систем і мереж в управлінській діяльності передбачає формування єдиної інформаційно-аналітичної системи державного управління, що охоплює законотворчу та правозастосовну діяльність. Її створення обумовлене необхідністю оперативного інформування органів влади, суспільства та громадян про чинні нормативні акти та їх тлумачення.

У контексті наслідків світової фінансово-економічної кризи особлива увага приділяється протидії ухиленню від оподаткування, дослідженню «податкової поведінки» платників в умовах нестабільності, визначенню їх податкоспроможності, а також прогнозуванню та моделюванню ставок і бази оподаткування.

РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ НА ПРИКЛАДІ ЛІВОБЕРЕЖНА ДПІ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ ДПС У М. КИЄВІ

3.1. Характеристика податкових надходжень, як показник реалізації процесу адміністрування податків Лівобережна ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві

Економічна нестабільність та спад виробництва чинять негативний вплив на формування доходної частини бюджету та фінансування видатків. Бюджетні показники безпосередньо корелюють із виконанням Державної програми соціально-економічного розвитку України на поточний фінансовий рік, реалізація якої залежить від належного фінансового забезпечення. У цьому контексті державний бюджет виступає базовим інструментом фінансування загальнодержавних програм і є ключовим чинником їх виконання.

Державний бюджет завжди є результатом компромісу, що відображає баланс сил основних соціально-економічних груп у країні. Він поєднує інтереси власників і найманих працівників щодо оподаткування майна, доходів, заробітної плати, а також визначення напрямів і обсягів бюджетних витрат. Крім того, бюджетний процес є компромісом між загальнодержавними та регіональними інтересами у сфері розподілу податкових надходжень і бюджетних трансфертів. Кожен такий компроміс супроводжується активним лобіюванням, політичною конкуренцією та боротьбою за пріоритети фінансування.

Оцінка ефективності діяльності Лівобережної ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві можлива шляхом аналізу динаміки надходжень до Державного бюджету, що передбачає розрахунок змін обсягів податкових платежів у часі (визначення їх зростання або зменшення).

Оцінка результативності роботи податкових органів можлива на основі аналізу надходжень до Державного бюджету та розрахунку динаміки податкових платежів, що дозволяє визначити тенденції їх зростання або зменшен-

ня. Згідно з даними, наведеними у таблиці 3.1, у 2020 році обсяг податкових надходжень до Державного бюджету становив 172 420 тис. грн, а до місцевого бюджету — 457 990 тис. грн. Загальна сума надходжень до зведеного бюджету склала 630 410 тис. грн. Основну частку серед загальнодержавних податків формували податок на додану вартість (ПДВ) та податок на прибуток, а серед місцевих — податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та плата за землю. Зокрема, надходження ПДВ у 2020 році становили 107 100 тис. грн (52,1 %), податку на прибуток — 55 500 тис. грн (22,2 %), ПДФО — 228 400 тис. грн (80,0 %), плати за землю — 28 400 тис. грн (10,8 %).

У 2023 році до Державного бюджету надійшло 280 633 тис. грн, до місцевого — 323 280 тис. грн, а загальна сума надходжень до зведеного бюджету склала 603 920 тис. грн. Питома вага ПДВ у структурі надходжень становила 210 000 тис. грн (74,83 %), податку на прибуток — 62 400 тис. грн (22,24 %), ПДФО — 263 000 тис. грн (87,1 %), плати за землю — 32 700 тис. грн.

У 2024 році загальний обсяг надходжень до зведеного бюджету зріс до 635 524 тис. грн, з яких до Державного бюджету — 293 044 тис. грн, до місцевого — 342 480 тис. грн. Надходження ПДВ становили 217 500 тис. грн (74,22 %), податку на прибуток — 65 000 тис. грн (22,18 %), ПДФО — 272 000 тис. грн (79,42 %), плати за землю — 38 200 тис. грн (11,15 %). Порівняно з 2023 роком надходження до Державного бюджету зросли на 4,9 %, до місцевого — на 5,94 %, а загальний приріст надходжень до зведеного бюджету склав 5,23 %. У порівнянні з 2020 роком приріст надходжень до Державного бюджету становив 80 050 тис. грн, до місцевого — 110 060 тис. грн, а загальний приріст — 115 920 тис. грн.

Аналіз динаміки надходжень за 2020–2024 роки свідчить, що завдяки організаційним і практичним заходам забезпечено виконання завдань, визначених Законом України «Про Державний бюджет України». Податкові органи використовували власний потенціал для пошуку додаткових резервів збільшення надходжень до бюджету.

Зниження показників у попередні роки було зумовлене фінансовою кризою, що охопила країну. Юридичні та фізичні особи не могли виконувати свої зобов'язання через припинення банківського кредитування, скорочення споживання та збитковість підприємств. Вихід із кризи супроводжувався відновленням довіри до банківської системи та активізацією кредитування. Запровадження Податкового кодексу та нових ставок сприятиме покращенню діяльності підприємств і фізичних осіб-підприємців, створенню більш прогресивної системи оподаткування, зручності розрахунків для платників і контролюючих органів.

Водночас нові податкові умови не повинні призвести до погіршення економічної ситуації чи стимулювання розвитку тіньового сектору. Державна політика має бути спрямована на зниження інфляційних процесів, стабілізацію національної валюти та скорочення безробіття. Податкове законодавство повинно бути узгодженим, без суперечливих положень, подвійних тлумачень і надмірної частоти реформ, що можуть провокувати правопорушення. Необхідним є також посилення відповідальності за ухилення від сплати податків шляхом підвищення штрафних санкцій.

Аналіз даних, наведених у таблиці 3.2, свідчить, що за джерелами надходжень податку на прибуток кількість платників у звітному році зросла на 14 одиниць, що становить 0,33 %, а сума надходжень збільшилася на 937,15 тис. грн, або на 5,9 %. Щодо екологічного податку, спостерігається стабільне перевищення планових показників надходжень до бюджету. Це пояснюється тим, що зростає кількість підприємств — платників цього збору, які ведуть прибуткову діяльність та стабілізують фінансовий стан. Перевиконання плану надходжень за цим податком фіксується з 2023 року із тенденцією до постійного зростання.

Підсумки роботи ДПІ за 2022 рік підтверджують, що завдяки організаційним і практичним заходам забезпечено виконання завдань, визначених Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». Податкова інспекція використовувала власний потенціал для пошуку додаткових резервів

збільшення надходжень до бюджету. Так, у 2022 році до Державного бюджету України зібрано 184 400 тис. грн ПДВ, що на 91 000 тис. грн більше, ніж у відповідному періоді попереднього року. До загального фонду бюджету забезпечено надходження податку на прибуток у сумі 60,6 млн грн при плановому показнику 48,9 млн грн, що на 1,6 млн грн більше, ніж у попередньому році. Рівень сплати нарахованих сум податку на прибуток у 2024 році склав 99,7 % проти 29,5 % у 2020 році.

Найбільший обсяг коштів надійшов від приватних підприємств — 5 050,0 тис. грн, хоча їх питома вага протягом 2020–2024 рр. зменшилася на 9,8 %. Значну роль у наповненні бюджету відіграють державні підприємства, частка яких у 2024 році становила 3,9 % за кількістю та 8,3 % за сумою сплачених коштів (табл. 2.2). Переплата по податку на прибуток станом на 01.01.2013 р. склала 1,7 млн грн і порівняно з 01.12.2012 р. скоротилася на 0,9 млн грн. Станом на 01.01.2024 р. на обліку в ДПІ перебуває 4 296 суб'єктів підприємницької діяльності (СПД), які зобов'язані сплачувати податки.

За 2024 рік цими підприємствами задекларовано загальний обсяг продажів у сумі 9 368,8 млн грн, а надходження до Державного бюджету склали 110,5 млн грн. Норматив податкового навантаження по ДПІ за 2024 рік становив 1,17 %, що перевищує рівень 2023 року (0,92 %) на 0,25 %. При цьому 941 СПД за підсумками роботи у 2024 році мали податкове навантаження менше 1 %. Обсяг продажів таких підприємств становив 7 406,1 млн грн (79 % від загального обороту), а надходження до бюджету — 20,1 млн грн (18,3 % від загальної суми збору). Що стосується податкових надходжень від фізичних осіб, то у 2024 році зібрано 9,7 млн грн. Деталізована статистична інформація щодо надходжень від населення наведена у таблицях 3.3 та 3.4 (додавки Е, Ж).

Аналіз отриманих даних свідчить про позитивну динаміку податкових надходжень, що є показником ефективної реалізації податкової політики в системі державного регулювання. За результатами діяльності ДПІ підтвер-

джено, що податкова політика орієнтована на максимальне залучення коштів до бюджетів усіх рівнів.

3.2. Управління процесом здійснення податкового контролю, як складова процесу адміністрування податків Лівобережної ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві

Інтеграція України у глобальне економічне співтовариство обумовлює необхідність глибокого реформування економічної політики держави, що неможливо реалізувати без проведення комплексної податкової реформи. Важливе місце у цьому процесі належить удосконаленню податкового менеджменту, який виступає основним механізмом регулювання економічних відносин між суб'єктами господарювання та державою. На практиці податковий менеджмент реалізується через систему взаємопов'язаних елементів, що функціонують як відносно самостійні комплекси податкових заходів. Їх застосування враховує суперечливі та часто еkleктично поєднані інтереси економічних суб'єктів і фіскальні пріоритети держави. Лише за умови ефективної інтеграції цих елементів можливо досягти максимального ефекту, що виникає внаслідок їх взаємодії. До таких складових належать: економічний аналіз, інформаційне забезпечення, оперативна діяльність, планування, прогнозування, оптимізаційне регулювання, контроль, адаптаційні механізми, внутрішня та зовнішня координація, а також ризик-менеджмент управлінських рішень. Реалізація соціально-економічних реформ значною мірою залежить від ефективності роботи органів державної виконавчої влади всіх рівнів. У ринкових умовах ключовими завданнями є:

1. прогнозування обсягів податкових надходжень на основі розрахунків зростання дохідності підприємств та інших організацій;
2. розробка нових концепцій оподаткування, що забезпечують розвиток підприємництва без шкоди для фінансування соціальних програм;

3. обґрунтування протекціоністської політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Податкове прогнозування займає провідне місце у теорії та практиці державного податкового менеджменту, виступаючи базовим елементом економічного передбачення [22, с. 68–73].

Для вдосконалення державного податкового менеджменту здійснюються зміни організаційної структури, впроваджуються нові методи адміністрування податків, частково реформується податкове законодавство. Проте поки що не створено достатніх умов для ефективного розвитку підприємництва та повного задоволення державних і соціальних потреб.

Будь-яка держава, у тому числі Україна, шляхом правового регулювання встановлює правила податкової поведінки для суб'єктів господарювання. Це передбачає прийняття комплексу законів, що регламентують взаємовідносини між державою та платниками податків. Однак правове забезпечення податкового менеджменту в Україні залишається непослідовним, нестабільним і складним у застосуванні як для контролюючих органів, так і для платників. Недосконалість правової бази ускладнює реалізацію функцій податкового менеджменту. Нерівномірність податкового навантаження негативно впливає на конкурентоспроможність економіки, спричиняє перетік капіталу у галузі та регіони з більш сприятливими податковими режимами, що поглиблює структурні диспропорції та кризові явища [25, с. 159–161].

Адміністративні методи регулювання передбачають квотування, ліцензування, контроль за обліковою ставкою та валютним курсом, а також гарантії соціального захисту населення. Економічні методи державного регулювання базуються на використанні податкової політики для формування нових пропорцій сукупного попиту і пропозиції, спрямування капіталів на вирівнювання структурних диспропорцій економіки. Залучаючи через податки певну частку доходів суб'єктів господарювання, держава може стимулювати або стримувати їх діяльність у визначених напрямках, регулюючи соціально-економічні процеси [8, с. 25–27].

Застосування зазначених методів державного регулювання податкової політики забезпечує оптимальне співвідношення між доходами та видатками бюджету, стабілізацію економічної ситуації, стимулювання виробництва, підвищення інвестиційної привабливості України на міжнародній арені та зростання реального попиту населення.

Отже, ефективність використання податкового менеджменту як інструменту оздоровлення економіки залежить від здатності держави враховувати внутрішню сутність податків та їх суперечливий характер. Маніпулюючи податковим механізмом, держава отримує можливість стимулювати або стримувати економічний розвиток. З огляду на підвищення ефективності реалізації завдань податкового менеджменту в Україні, у межах діяльності Лівобережної ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві доцільно виділити два ключові напрями реформування:

- удосконалення методів адміністрування податків і зборів;
- реформування системи адміністраторів податків і зборів.

Реформування податкової системи, а отже й системи податкового менеджменту, має ґрунтуватися на принципі фіскальної достатності, що передбачає формування доходної частини бюджету на рівні, достатньому для виконання державних функцій. Водночас необхідно забезпечити обов'язковість і рівномірність податкового навантаження, недопущення дискримінації окремих платників або категорій платників, а також уникнення преференцій щодо оподаткування товарів вітчизняного чи іноземного походження.

Кінцевою метою модернізації Державної податкової служби України є створення ефективних, високопрофесійних і підзвітних суспільству податкових органів, здатних чітко реалізовувати державну податкову політику та програму Уряду. Досягнення цієї мети забезпечить виконання запланованих бюджетних показників, що, у свою чергу, гарантує належний рівень фінансування соціальної та гуманітарної сфер. Це матиме позитивний вплив на рівень життя населення, його соціальний захист, ділову активність та ступінь довіри громадян до державних інституцій.

Важливим завданням є проведення податкової реформи, спрямованої на усунення суперечностей у системі оподаткування, забезпечення раціонального балансу між фіскальною та регуляторною функціями податків, а також підпорядкування податкової політики стратегічним цілям довгострокового економічного зростання та структурної модернізації національної економіки. Для цього у діяльності Лівобережної ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві необхідно:

- перейти від суто фіскального принципу побудови податкової системи до принципу податкового партнерства;
- забезпечити узгодженість дії податкового та мотиваційного механізмів у реальному секторі економіки;
- диференціювати податки для стимулювання інноваційних процесів;
- переорієнтувати систему оподаткування виробництва на оподаткування споживання та майна громадян.

Актуальною проблемою для Лівобережної ДПІ є підвищення ефективності контрольно-перевірочної роботи, зниження кількості помилок під час проведення перевірок та прийняття обґрунтованих рішень за їх результатами. У таблиці 3.5 наведено основні проблеми сучасної контрольно-перевірочної діяльності та принципові напрями їх вирішення.

Таблиця

3.5

Наявні проблеми в контрольно-перевірочній роботі Лівобережної ДПІ та напрями їх вирішення

Основні недоліки	Напрями вирішення
1. Складність умов проведення перевірок суб'єктів господарювання	1. Покращення якості обслуговування платників
2. Неврегульованість питань продовження перевірок у випадках тривалого захворювання ревізора	2. Зменшення контролю за діяльністю малого та середнього бізнесу
3. Неузгодженість у законодавстві	3. Зниження податкового тиску шляхом

Основні недоліки	Напрями вирішення
термінів подання проектів актів перевірок	розширення бази оподаткування, зменшення ставок, легалізації капіталів
4. Складність умов проведення перевірок органами податкової служби	4. Запровадження податкових компромісів із використанням механізмів розстрочення, відстрочення, договірних кредитів

Джерело: розроблено автором за даними Лівобережної ДПІ ГУ ДПС у м. Києві.

Аналіз даних таблиці свідчить, що ключовим напрямом вирішення проблем є удосконалення нормативної бази, зокрема застосування положень Податкового кодексу України як єдиного кодифікованого акта, що регламентує порядок справляння податків, здійснення контролю та відповідальність за порушення. Раніше ці питання регулювалися десятками законів та сотнями підзаконних актів, що ускладнювало правозастосування.

Модернізація системи податкового менеджменту шляхом удосконалення роботи Лівобережної ДПІ передбачає розробку та впровадження нових проектів і програм, спрямованих на підвищення ефективності адміністрування. Зазначений підрозділ виконує функцію координатора діяльності структурних одиниць у процесі вдосконалення функцій та процедур, покладених на податкові органи. Реформування контрольної роботи орієнтоване на покращення сервісу для платників, зменшення кількості необґрунтованих звернень, скорочення виїзних перевірок, а також удосконалення механізмів взаємодії між платниками та контролюючими органами.

Таким чином, перші кроки реформування податкових органів уже здійснено, що створює передумови для підвищення ефективності адміністрування та реалізації принципів податкового партнерства.

Слід зазначити, що вдосконалення податкового законодавства є важливою, але недостатньою умовою забезпечення ефективного податкового контролю

в державі, зокрема в діяльності ДПІ. Результативність контролю залежить від відповідності форм і елементів оподаткування сучасному рівню розвитку податкової служби, її технічним та організаційним можливостям. Це обумовлює необхідність модернізації самої системи державної податкової служби, що створює передумови для підвищення ефективності реалізації основної фінансової функції — забезпечення повноти та своєчасності надходжень.

Аналіз діяльності Лівобережної ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві свідчить про наявність низки проблем, що знижують ефективність податкового контролю. Серед основних недоліків слід виділити:

- нестабільність податкових норм і правил;
- поверховий аналіз фінансового стану ключових платників, що унеможливує прогнозування рівня платоспроможності та обсягів сплати податків;
- незбалансоване навантаження працівників, дублювання завдань, трудомісткі процедури та відсутність необхідних інструментів для їх виконання;
- недостатній рівень кваліфікації кадрів;
- низьку частку добровільної сплати податків у загальній структурі надходжень.

Наявність зазначених проблем ускладнює стабілізацію фінансових ресурсів держави, своєчасну виплату пенсій і соціальних допомог, ліквідацію заборгованості із заробітної плати працівникам бюджетної сфери та належне фінансування соціально-економічних програм. З метою усунення цих недоліків керівництво ДПС України визначило пріоритетні напрями роботи територіальних органів, серед яких:

- утвердження партнерських відносин із платниками податків;
- концентрація зусиль на роботі з великими платниками та бюджетоутворювальними галузями економіки;
- проведення якісного аналізу фінансових тенденцій на ринку [18, с. 76–81].

За останні роки відбулися суттєві зміни як у структурі економічного потенціалу держави, так і в законодавчому полі оподаткування та організації податкової служби. Зміни торкнулися і складу платників податків: якщо раніше

переважали державні та колективні підприємства, то нині основну частку становлять приватні та акціонерні компанії зі змішаною формою власності, кількість яких постійно зростає. Це потребує від податкових органів пошуку нових форм і методів роботи, заснованих на принципах партнерства та компромісу між інтересами платників і держави.

З метою реалізації концепції партнерських відносин запроваджуються принципи відкритості та прозорості діяльності податкових органів. У кожній інспекції створено спеціальні підрозділи, що здійснюють роз'яснювальну роботу: інформують платників про їхні права та обов'язки, порядок оскарження рішень, висвітлюють актуальні питання оподаткування у ЗМІ, проводять семінари та надають консультації у разі особистих звернень [76, с. 223–234].

Аналіз наведених даних дозволяє визначити ключові напрями вдосконалення системи адміністрування податків шляхом модернізації контрольної роботи ДПІ:

- розширення бази оподаткування, що сприятиме зниженню податкового тиску та підвищенню рівня добровільної сплати податків;
 - інформаційне забезпечення, розширення якого дозволить автоматизувати процеси оподаткування, підвищити ефективність використання кадрових ресурсів, узгоджувати дані з різних джерел для виявлення ухилень;
 - підвищення ефективності перевірок шляхом автоматизованого відбору платників для документальних перевірок, що забезпечить зростання ймовірності виявлення порушень при загальному скороченні кількості перевірок;
 - скорочення та ліквідація недоїмки через заохочення добровільної сплати та реалізацію майна боржників для зменшення заборгованості перед бюджетом.
- Таким чином, модернізація контрольної роботи податкових органів є необхідною умовою підвищення ефективності адміністрування та реалізації принципів податкового партнерства.

3.3. Оцінювання результатів адміністрування податків по Лівобережної ДПІ
Головного управління ДПС у м. Києві

У період становлення України на шлях ринкової економіки податкова система набуває особливого значення. Економічний розвиток регулюється комплексом фінансово-економічних інструментів, серед яких ключову роль відіграють налагоджена система оподаткування, механізми маневрування позичковим капіталом і процентними ставками, бюджетне фінансування капітальних вкладень та дотацій, державні закупівлі тощо. Податки займають центральне місце в цьому комплексі та, як і інші економічні відносини, потребують постійного контролю.

Необхідність стабілізації фінансової системи, забезпечення безперебійного надходження податків, зборів та обов'язкових платежів до бюджетів, а також дотримання податкової дисципліни як умови належного виконання зобов'язань фізичними та юридичними особами перед державою зумовили формування окремого напрямку державного фінансового контролю – податкового контролю.

Податковий контроль, як складова державного фінансового контролю, займає особливу нішу в системі економічних відносин ринкової економіки. Його сутність полягає у реалізації комплексу заходів, спрямованих на забезпечення дотримання податкового законодавства та норм контролю шляхом уповноваження органів державного управління і делегування окремих функцій податковим агентам, а також прийняття рішень за результатами контрольних процедур.

Однією з ключових і водночас складних проблем у процесі подальшого реформування української економіки залишається удосконалення механізмів податкового контролю. Ефективна організація контролю за своєчасністю сплати та правильністю нарахування податкових платежів є запорукою наповнення дохідної частини державного бюджету, що набуває особливої актуальності в умовах фінансової кризи та зростання бюджетного дефіциту.

Серед заходів щодо вдосконалення податкового контролю в межах діяльності Лівобережної ДПП Головного управління ДПС у м. Києві доцільно виділити:

- модернізацію законодавчої бази з орієнтацією на розвиток регулюючої функції, спрощення, стабільність і передбачуваність податкових норм;
- удосконалення методології контролю за погашенням податкового боргу;
- розширення бази оподаткування, що сприятиме зниженню податкового тиску на платників та підвищенню рівня добровільної сплати податків, забезпечуючи зростання бюджетних надходжень;
- розвиток інформаційного забезпечення, що дозволить автоматизувати процеси оподаткування, оптимізувати використання кадрових ресурсів, узгоджувати дані з різних джерел для виявлення фактів ухилення від сплати податків;
- залучення до оподаткування «тіньових» коштів шляхом контролю товарно-грошових потоків та операцій з готівкою.

Важливим чинником підвищення ефективності контрольної роботи Лівобережної ДПІ є вдосконалення процедур проведення перевірок. Основними ознаками результативності податкового контролю виступають:

- наявність дієвої системи відбору платників для документальних перевірок, що забезпечує оптимальне використання обмежених ресурсів податкових органів та максимізацію результатів при мінімальних витратах;
- застосування ефективних форм і методів перевірок, заснованих на єдиній комплексній стандартній процедурі, розробленій податковим відомством, та міцній законодавчій базі, яка надає органам контролю широкі повноваження для впливу на недобросовісних платників.
- Аналіз розрахунків, наведених у таблиці 3.7, свідчить, що за прогнозними даними впровадження запропонованих заходів щодо вдосконалення адміністрування ПДВ у 2022 році порівняно з 2024 роком може забезпечити приріст податкових надходжень на 12,5%, що становить 45 107,0 тис. грн. Найбільший приріст очікується за єдиним податком (34,1% або 2 800,0 тис. грн.) та податком на прибуток підприємств (29,8% або 17 000,0 тис. грн.).

- Розглянемо витрати, пов'язані з упровадженням електронного документообігу. Основними статтями витрат є придбання додаткової комп'ютерної техніки та оплата навчальних курсів для працівників. Припустимо, що на сьогодні кожен третій співробітник відділів забезпечений комп'ютером. Це означає, що на 4 відділи (12 працівників) припадає 4 комп'ютери. Оскільки впровадження електронного документообігу буде поступовим і не виключає використання паперових носіїв, необхідно придбати близько 8 додаткових комп'ютерів. Розрахунок витрат на їх придбання здійснюється за формулою:

- $$V_{\text{комп.}} = (3780 + 1600 + 850) \times 8 = 49\,840 \text{ грн.} \quad (3.1)$$

- Вартість одного комплексу (комп'ютер, стіл, крісло) становить 3 780 грн., тому загальні витрати на придбання обладнання дорівнюють 49 840 грн. Додатково передбачаються витрати на навчання персоналу. Припустимо, що курси з програмного забезпечення (1С-бухгалтерія, програми податкових органів) коштують 800 грн. за одного слухача, а навчання пройде чверть працівників (9 осіб). Тоді витрати на навчання складатимуть:

- $$KK = 800 \times 9 = 7\,200 \text{ грн.} \quad (3.2)$$

- Загальні витрати на впровадження електронного документообігу становитимуть:

- $$V_{\text{комп.}} = 49\,840 + 7\,200 = 57\,040 \text{ грн.} \quad (3.3)$$

- Далі розрахуємо витрати на підвищення заробітної плати працівників, що здійснюють перевірки. Припустимо, що середня заробітна плата становить 1 900 грн., а її збільшення на 15% дасть:

- $$ЗП_{15\%} = 1\,900 \times 115\% = 2\,185 \text{ грн.} \quad (3.4)$$

- Приріст заробітної плати становитиме:

- $ЗП = 2\,185 - 1\,900 = 285 \text{ грн.}$ (3.5) $\text{ЗП} = 2\,185 - 1\,900 = 285 \text{ грн.}$ $\quad (3.5)$
- Річні витрати на підвищення заробітної плати для визначених відділів складатимуть:
- $В_{зп} = (285 \times 12) \times 12 = 41\,040 \text{ грн.}$ (3.6) $\text{В}_{зп} = (285 \times 12) \times 12 = 41\,040 \text{ грн.}$ $\quad (3.6)$
- Таким чином, загальні витрати на впровадження заходів з удосконалення перевіркової роботи становитимуть:
- $В_{загал} = 41\,040 + 57\,040 = 147\,920 \text{ грн.}$ (3.7) $\text{В}_{загал} = 41\,040 + 57\,040 = 147\,920 \text{ грн.}$ $\quad (3.7)$
- Враховуючи прогнозні результати вдосконалення перевіркової роботи (дані таблиці 3.7 та розрахунки за формулою 3.7), можна визначити ефективність запропонованих заходів:
- $Еф. = \frac{153\,629,71}{147\,920} = 103,86$ (3.8) $\text{Еф.} = \frac{153\,629,71}{147\,920} = 103,86$ $\quad (3.8)$
- Отже, результати реалізації запропонованих шляхів удосконалення податкового контролю на базі Станично-Луганської ДПІ майже у 104 рази перевищують витрати на їх впровадження. Прогнозні результати становлять 1 536,29 тис. грн., а витрати – 1 479,20 тис. грн., що підтверджує високу ефективність запропонованих заходів та доцільність їх практичного застосування. Першочерговим завданням Лівобережної ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві є системне вдосконалення форм та методів податкового контролю. Одним із найбільш перспективних напрямів є розширення практики проведення перевірок дотримання податкового законодавства у взаємодії з підрозділами податкової поліції. Як показує аналіз, ефективність таких спільних заходів є високою, що обґрунтовує доцільність їх подальшого застосування для збільшення надходжень до бюджету.

Важливим інструментом контролю залишаються повторні перевірки підприємств, які допустили значні порушення у вигляді приховування податків протягом року з моменту виявлення порушення. Такі перевірки дозволяють оцінити виконання вимог попередніх актів та перевірити достовірність поточного обліку.

Практика роботи податкових органів свідчить про високу результативність рейдових заходів у вечірній та нічний час, а також застосування перехресних перевірок. Останні передбачають виїзд співробітників однієї інспекції на територію іншої, що підвищує об'єктивність контролю та знижує ризик корупційних проявів.

Основною метою вдосконалення форм і методів податкового контролю є підвищення його ефективності, що неможливо реалізувати без покращення кадрової роботи. Одним із дієвих механізмів може стати запровадження системи бальної оцінки діяльності інспекторів, які здійснюють контрольні перевірки. Сутність такої системи полягає у нарахуванні балів залежно від категорії перевірених підприємств (великі, середні, малі, дрібні) та їх галузевої належності. За звітний період кожен інспектор повинен набрати мінімальну кількість балів, що стане підставою для оцінки його професійної відповідності. Крім того, бальна система може бути використана для планування перевірок у наступних періодах з метою оптимального розподілу навантаження між працівниками.

Необхідно підкреслити, що жодне вдосконалення організаційних форм не дасть позитивного ефекту без постійного підвищення кваліфікації інспекторів у сфері оподаткування. Оцінка результатів адміністрування податків у Львівській ДПІ за даними проведених розрахунків (табл. 3.7) показала, що ефективність податкового контролю становить 12,5%, що підтверджує необхідність подальшого вдосконалення управління процесами адміністрування та розробки системи оцінки показників контрольної роботи.

Висновки до третього розділу

Вдосконалення системи адміністрування податків шляхом модернізації контрольної роботи Станично-Луганської ДПІ передбачає реалізацію таких напрямів:

- розширення бази оподаткування, що сприятиме зниженню податкового тиску на платників та підвищенню рівня добровільної сплати податків, забезпечуючи зростання бюджетних надходжень;
- інформаційне забезпечення, розвиток якого дозволить автоматизувати процеси оподаткування, оптимізувати використання кадрових ресурсів та узгоджувати дані з різних джерел для виявлення фактів ухилення від сплати податків;
- підвищення ефективності перевірок, що забезпечить можливість автоматизованого відбору платників для документальних перевірок, підвищення ймовірності виявлення порушень при одночасному скороченні кількості перевірок;
- скорочення та ліквідація недоїмки, що сприятиме зменшенню заборгованості перед бюджетом шляхом реалізації майна боржників та стимулювання добровільної сплати податків.

Ключовим завданням удосконалення форм і методів податкового контролю залишається підвищення його ефективності, що неможливо без покращення роботи з кадрами. Запровадження системи бальної оцінки діяльності інспекторів дозволить об'єктивно оцінювати їх професійну відповідність, формувати плани перевірок та оптимізувати розподіл навантаження. Водночас необхідною умовою є постійне підвищення кваліфікації працівників у сфері оподаткування.

ВИСНОВКИ

Розвиток податкової служби України розпочався у 1990 році. Процес її інтеграції в економічне середовище був тривалим і складним. Перехід на ринкові засади господарювання зумовив гостру потребу у чіткому та комплексному правовому регулюванні фінансових, зокрема податкових, відносин.

Практична реалізація більшості етапів податкового процесу була покладена на Державну податкову адміністрацію України, яка відповідно до чинного законодавства є центральним органом виконавчої влади з питань оподаткування та обліку платників податків. Однією з ключових функцій органів податкової служби став облік платників, що створює основу для контролю за правильністю обчислення, повнотою та своєчасністю перерахування податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та державних цільових фондів.

Порівняно з практикою розвинутих країн, податкове законодавство України у багатьох аспектах не відповідає класичним принципам правового регулювання. Йому притаманні суттєві недоліки: неузгодженість і суперечливість окремих норм, нестабільність, безсистемне надання пільг, спотворення сутності окремих видів податків. Крім того, рівень податкового тиску на платників потребує зниження.

Аналіз показав, що податкове адміністрування відіграє важливу роль у формуванні бюджетних надходжень, а ефективність податкового контролю безпосередньо впливає на наповнення бюджету. Реформування системи адміністрування в Україні потребує усунення прогалин у правовому регулюванні, забезпечення взаємних правових гарантій для суб'єктів податкових відносин, а також врегулювання матеріально-правових і процесуальних аспектів відповідальності за порушення податкового законодавства на засадах справедливості, розумності та достатності.

Для оцінки економічної ефективності запропонованих заходів щодо вдосконалення управління адмініструванням податків на прикладі Лівобере-

жної ДПІ Головного управління ДПС у м. Києві застосовано сценарний метод, за результатами якого рівень ефективності на 2020 рік становив 4,4%.

Подолання негативних тенденцій сучасного стану адміністрування податків в Україні потребує перегляду механізму стягнення податків та їх розподілу між бюджетами різних рівнів. Фіскальна політика має бути спрямована на поетапне зниження податкових ставок, розширення бази оподаткування шляхом легалізації тіньового бізнесу, підвищення ефективності системи адміністрування та забезпечення рівномірного розподілу податкового навантаження.